

Johan Ernst Rietz.

Den 6 september hade hundra år förgått sedan författaren till *Ordbok öfver svenska allmogespråket* föddes, och ungefär ett halfsekel har förflutit sedan nämnda arbete utkom. Det synes därför föreligga god anledning att med en minnesruna öfver J. E. Rietz inleda den serie af lefnadsteckningar i sammandrag öfver om vår odlingshistoria och folklifsforskning särskildt förtjänta personer, som redaktionen af *Fataburen* ämnar efter hand offentliggöra.¹ Härvid är det afsikten att mot en bakgrund af de viktigaste biografiska uppgifterna särskildt framställa dessa personers kulturhistoriska och etnografiska verksamhet samt framför allt så fullständigt som möjligt deras författarskap, för såvidt detta inriktats på eller väsentligt berör de antydda vetenskaperna. Sålunda skulle yngre forskare erhålla en för dem nyttig kännedom om hvad deras föregångare utfört och samlat, på samma gång som dessa senares arbete och gärning komme till sin förtjänta betydelse. Ett och annat torde äfven sålunda räddas från glömska, och åtskillig onödig möda samtidigt inbesparas.

Måhända kan det under de förutsättningar som ofvan angifvits förefalla egendomligt att begynna serien med en språkforskare, ty såsom sådan är det som Rietz vunnit och väl alltid kommer att ega sitt största anseende. Språket är emellertid, om ock själfstärstående, den nödvändiga förutsättningen för mänsklighetens kulturella verksamhet, och den etymologiska och komparativa språkforskningen är folklifsforskningens och kulturforskningens närmaste

¹ Det kan möjligen för en och annan tyckas anmärkningsvärdt, att icke Artur Hazelius intager denna plats i den tillärnade serien. En vida utförligare lefnadsteckning öfver denne än de, som här tillämnas, finnes emellertid redan införd i *Meddelanden från Nordiska Museet* 1901. Öfver P. G. Wistrand finnes i *Fataburen* 1912 s. 121 ff en bibliografiskt hållen minnesruna.

bundsförvant. Emellertid är det icke blott språkforskaren Rietz, som föranleder dessa rader, utan än mer folklifskännaren. Det är framför allt hans rikliga och värdefulla bidrag till kunskapen om vårt folks lefnadssätt, seder och forntro, som denna tidskrift härmed vill hugfästa. Om dialektlexikonets betydelse i detta hänseende skrifer han själf i inledningen s. V: »Många af landskapsorden kunna icke förklaras utan att skildra folkets lefnadssätt, hemvanor och vidskepliga föreställningar. Jag har därför ansett det vara behöfligt att härför redogöra, för så vidt som ifrågavarande föremål genom egendomliga benämningar eller talesätt stå i sammanhang med folkspråket. På detta sätt lemnas ej betydelselösa bidrag till sedernas historia och en skildring af den folkegendomlighet, som efterhand genom de nya förhållandena alltmera försvinner». Hade författaren utgifvit sitt lexikon i våra dagar hade han otvifvelaktigt, i insikt om de reala begreppens vikt och betydelse äfven för språkmannen, ombestyrt, att detta illustrerats.

Det är en sanning, som synes icke kunna för ofta upprepas, att hvarje kulturell företeelse bör och har rätt att dömas efter de tidsförhållanden, inom hvilka den uppstått och ur hvilka den framgått. Eftervärlden förbiser alltför ofta af ren inskränkthet och själföverskattning denna enkla grundlag. Men det finnes ock en annan ljusare sida hos eftervärldens dom: den förstår mången gång att till sitt värde uppskatta hvad samtiden af partiskhet, afund eller brist på förmåga att förstå icke tillerkänt sin rätta och fulla betydelse. Otvifvelaktigt skattas Rietz vetenskapliga lifsgärning högre af nutiden än af samtiden. Ej blott vetenskapen om folken i allmänhet och fosterlandets folk i synnerhet utan äfven det allmänna intresset för denna forskning ha gått otroligt mycket framåt under det senaste halfsekle, och urkunderna hafva samtidigt stigit i betydelse och värde.

Johan Ernst Rietz föddes den 6 september 1815 i Karlshamn, där hans fader var skomakareålderman. Emedan föräldrarna voro föga bemedlade kom sonen ej förr än vid tretton års ålder i åtnjutande af någon högre undervisning. Det var den bekante prosten P. G. Ahnfelt, då ännu docent vid Lunds universitet, som råkade uppmärksamma gossens begåfning och satte i gång en insamling

bland Karlshamns förnämsta borgare för möjliggörande af dennes studier. Ahnfelt blef ock under två år hans studieledare. År 1831 blef Rietz student i Lund, och år 1838 promoverades han till fil. doktor i första hedersrummet. Samma år anställdes han vid universitetets bibliotek såsom e. o. amanuens, hvilken plats han innehade under fyra år. År 1840 kallades han till docent i teoretisk filosofi och tillträdde 1841 en adjunktur vid Lunds katedralskola. Under våren 1843 och 1844 innehade han förordnande att uppehålla professuren i teoretisk filosofi och under åren 1845 till 1851 i praktisk filosofi. Sistnämnda år befordrades han till kyrkoherde i Tygelsjö pastorat. År 1858 erhöll han prostvårdighet, och 1860 valdes han till kontraktsprost i Oxie kontrakt. Rietz afled den 16 juli 1868.

Ehuru Rietz' ämbetsbana sålunda hufvudsakligen fallit inom filosofiens och teologiens verksamhetsfält, var det dock hvarken i det ena eller det andra hänseendet som han skulle vinna sig ett berömdt namn hos eftervärlden. Vid sidan af sina ämbetsgöromål hade han med den outtröttliga flit och ihärdighet, som alltsedan skoltiden utmärkt honom, såsom han själf 1867 uppgifver i förordet till dialektlexikonet (s. VII), »under några och tjugu år» ägnat sig åt svensk språkforskning. Lyckligtvis kom han i åtnjutande af tillräckligt understöd för detta studium dels genom statsanslag, dels, och mest, genom ekonomiskt bistånd af engelske chargé d'affaires Ch. Manners St George, med hvilken han genom sitt gifte blifvit besläktad och åt hvilkens minne han ägnat sin dialektordbok. Dessa understöd satte honom i tillfälle att företaga vidsträckta forskningsresor inom Sverige för att sålunda fullständiga sitt material och pröfva sina källskrifter (jfr Inledningen till ordboken s. IV och äfven s. II, III, där dessa angifvas). De förnämsta resultaten af Rietz' språkforskning blefvo det bekanta dialektlexikonet samt förarbetena till den ordbok öfver vårt medeltidsspråk, som han tyvärr aldrig fick tid att fullborda för tryckning, men som senare genom Söderwalls ordbok öfver svenska medeltidsspråket fått en god ställföreträdare. Om den förra ordboken må här anföras det omdöme, som Jakob Grimm, hvilken fick tillfälle att se de två första häftena, kort före sin år 1863 timade död därom aflät och som intygar, att Rietz' ordbok öfver

svenska allmogemålet på sin tid var fullkomligt up to date. Den store mästaren på området skrifver: »Ein werk, das alle meine arbeiten fördert, ist natürlich einer lebhafter theilnahme wert. Dasselbe macht uns eine menge einzelner schriften, deren man schwer habhaft werden kann, auf einmal entbehrlich. Das verfahren des verfassers dieses werkes ist des grössten lobes würdig.» Ej blott i tyska utan äfven i engelska tidskrifter mottogs för öfrigt arbetet med erkännande och beröm.

Öfver Rietz' efterlämnade arbeten lämnas här slutligen en förteckning, hvilken, med anledning af den betydelse de ega för belysning af författarens vetenskapliga utveckling och mångsidigheten af hans kulturella intressen, äfven upptager en del utanför här åsyftade litteraturområde egentligen fallande skrifter. De allra flesta af medeltidsurkunderna äro senare under omsorgsfullare redaktion utgifna i Svenska Fornskriftsällskapets samlingar.

De initiis philosophandi. (Akad. afh. præs. L. F. Vestman.) Lund 1838. 14 s. 8:o.

De Spinozismi fonte orientali. (Akad. afh.) Lund 1839. 18 s. 8:o.

De educatione puerorum apud Græcos. (Akad. afh.) Lund 1841. 38 s. 8:o.

En Wadstena-nunnas bönbok. Efter en handskrift på Köpenhamns universitetsbibliotek första gången utgifven. Med inledning och ordförklaringar. Lund 1842. 28 + 36 s. 8:o.

En syndares omvändelse. Ett qvåde från medeltiden med vidtberömda filosofiska facultetens samtycke efter en handskrift på Köpenhamns universitetsbibliotek för första gången utgifvet. (Akad. afh.) Lund 1842. 2 + 14 s. 8:o.

Grunddragen af geografiens och geografiska upptäckternas historia. Lund 1842. 8 + 122 s. 8:o.

Scriptores Suecici medii ævi cultum culturamque respicientes. E manuscriptis bucusque ineditis etc. Lund 1842—45. 8:o. Innehåller: 1. Bonaventuræ meditationum vitæ Christi versio Suecana. Ex ant. cod. membran. bibl. acad. Lundens. s. 1—243.

Vita S. Gregorii Armeniensis. Legenda Suecana, s. I—III + 245—293.

Reuelationes S. Birgittæ. Fragmentum. s. 294—299.

Legenda S. Mechtildæ. Fragmentum. s. 300.

2. Helgonasagor. Efter 2:ne perg. handskrifter från Vadstena-kloster förste gången utgifna. Lund 1843. s. I—XIV + 1—289.
3. Henricus de Hassia, De vita coenobitica. E codice vetusto bibl. gymn. Lincop. nunc primum editum. s. 105—127. (De föreg. sidorna 1—104 omfatta E. S. Brings edit. af Clastrum animæ. Lund 1844.)

Johannis Matthei ad Sorores Vadstenensium Epistola hortativa. Suethice. Ex ant. cod. bibl. Lincop. s. 128—137.

Antoninus, Archiepiscopus Florentinus, De instructione simplicium confessorum. Suethice. Ex ant. cod. bibl. Lincop. s. 138—152.

Meditationes vitæ monasterialis secundum regulas ordinum SS. Basilii et Benedicti. Suethice. Ex ant. cod. bibl. Lincop. s. 153—194.

Margaretæ Nicolai filia, abbatissæ Vadstenensis, de S. Birgitta Chronicon. s. 195—240.

Ordo Regiminis Monasterii Vadstenensis. Watzstena-klosters Stadge, Anno 1451 datum. Ex cod. membr. reg. bibl. Haun. nunc primum editus. s. 241—256.

Relatio de S. Gregorio missam celebrante et indulgentiis per eum et succedentes pontifices datis. E membr. Arnæ—Magnæana. N:o 683. s. 257—258.

(De i Scriptores Suecici ingående skrifterna hafva senare utgifvits i Svenska Fornskriftsällskapets samlingar.)

De vi atque indole ethicæ Platonis disquisitio. (Akad. afh.) Lund 1844. 32 s. 8:o.

Moralfilosofiens historia. Lund 1846. 6 + 118 s. 8:o.

Skånska skolväsendets historia, utarbetad i synnerhet efter ötryckta källor. Skånes historia och beskrifning. Lund 1848. 18 + 656 + 2 s. 8:o.

De ludo scacchorum seu de moribus hominum et officiis nobilium ac popularium. Poema Suecanum vetustum e cod. manuscr. bibl. reg. univ. Haun. nunc primum editum. (Akad. afh.) Lund

1848—49. 112 s. 8:o. (Ämnad att jämte de tre här närmast följande ingå i den utgifna del 4 af *Scriptores Suecici medii ævi.*)

Legenda S. Catharinæ, filiæ S. Birgittæ. E cod. Aboensi nunc primum edita. (Akad. afh.) Lund 1847—50. s. 113—175 (sidonumereringen fortsätter föregående) 8:o.

Prædiorum monasterii Vadstenensis index. E cod. membran. reg. biblioth. Hauniensis nunc primum editus. — *Watzstena clostirs gotze västan staangabro.* — (Akad. afh.) Lund 1847—50. s. 177—188 (sidonumr. fortsätter föreg.) 8:o.

Jus aulicum regis Caroli VIII Canuti. (Akad. afh.) Lund 1850. s. 189—192 (sidonumr. fortsätter föreg.) 8:o. (Titeln oriktig: bör i stället för *Caroli VIII Canuti* vara *Erici XIII.*)

Svensk järteckens postilla. Efter en gammal handskrift från Norrige första gången utgifven. (Akad. afh.) Lund 1850. 32 + 168 s. 8:o.

Fabula Caroli Magni Suecana. E codd. mss. reg. biblioth. Hauniensis nec non reg. biblioth. Holmiensis nunc primum edita. (Akad. afh. præ E. S. Bring). Lund 1847. 54 s. 8:o.

Fabula Alexandri Magni Suecana. E cod. m:s reg. bibl. univ. Hauniensis nunc primum edita. (Akad. afh.) Lund 1850. s. 54—74 (sidonumr. fortsätter föreg.) 8:o.

Lunds domskolas historia. (Början. Ingår i ett läroverksprogram.) Lund 1861. 36 s. 8:o.

Svenskt dialekt-lexikon. Ordbok öfver Svenska allmoge-språket. Lund 1862—67. 12 + 16 + 860 s. 8:o.

Dessutom hade Rietz vid sin död gjort förarbeten till en ordbok öfver svenska medeltidsspråket, nu (3 band) förvarade i Lunds universitetsbibliotek, samt äfven planerat ett mer omfattande och utförligt arbete öfver geografiens historia än de ofvan nämnda år 1842 utgifna »Grunddragen». Rietz' efterlämnade papper (23 band) finnas i Lunds universitetsbibliotek. Bland dessa saknas dock tyvärr anteckningarna från hans forskningsfärder inom Sverige.¹

¹ Enligt benäget meddelande af docenten J. Sahlgren i Lund.